

Kinek tettek szívességet a lengyel revizionisták?

A Varsói Filozófiai Találkozó (1957 július)

H. L. Van Breda

Louvaini Filozófiai Szemle

Ez a louvaini ujtomista folyóiratban megjelent írás tájékoztatja elsőként részletesebben a filozófia iránt érdeklődőket az 1957 nyarán lezajlott Varsói Filozófiai Találkozóról. E Találkozó különleges fontosságát az a tény adja, hogy ez alkalommal cserélték ki nézeteiket először a két világrendszer filozófiai képviselői. A Találkozót a Lengyel Tudományos Akadémiával karöltve a IX. Nemzetközi Filozófiai Kongresszus (1937) alkalmával megalakított Nemzetközi Filozófiai Intézet (Institut Internationale de Philosophie; I. I. P. — az Unesco keretében belül működő Filozófiai Társaságok Nemzetközi Szövetségének szerve —) rendezte. Magyarországot ezen a Találkozón Fogarasi Béla, az MTA Filozófiai Intézetének igazgatója és Mátrai László, az I. I. P. tagja képviselte.

E kiadvány érdekességét, bizonyos mértékig értékét korántsem tulajdonképeni célja nyújtja, ti. hogy beszámol az itt elhangzott előadásokról és vitákról. Mert hiába lép fel Van Breda az objektív tájékoztató szerepében; ezt a szerepét szakadatlanul megcsúfolja elfogult osztályszempontja, amely e téren a marxista filozófia mélyes lebecsülésében, a marxizmus tudományos vívmányainak, forradalmi lényegének a harcosságig menően tudatos visszautasításában nyilvánul meg. És ebből, a filozófia polgári-pártos, vulgáris, de ugyanakkor szükség esetén differenciáló, a marxizmustól való elhajlásra érzékenyen reagáló szemléletéből fakad írásának érdekessége: a revizionizmus elkülönítése a forradalmi marxizmustól.

Mielőtt erre rátérnénk, kiemeljük írásából mindazt, ami tárgyilagos, amit osztályszempontja nem torzított el, a Találkozóról közölt konkrét adatokat.

A Találkozó témája „A gondolat és a tett viszonya” volt. A megbeszélésen résztvettek többek közt — a már említettekén kívül — Beresztnyev, Csagin és Siskin szovjet, Rieger és Tondl cseh, Frunze és Gulian román, Polikarov bulgár, Csin Yueh-ling, Fing Yu-lang és Pan Ce-len kínai, Heyse és Scheller keletnémet, Vranicki jugoszláv, Kotarbinski, Tatarkiewicz, Schaff, Ingarden, Ajdukiewicz, Adler, Bacsko, Kolakowski lengyel filozófusok. A kapitalista táborhoz tartozó országokat Mc Keon amerikai filozófus (az I. I. P. elnöke), Plessner, Schottländer nyugatnémet, Perelman, Van Breda belga, Berger, Aron, H. Lefèbvre francia, Ayer, Cornforth angol, Nikam indiai, Castelli olasz, Mercier svéd filozófusok képviselték.

A Találkozón elhangzott előadások a következők voltak: „A gondolat és a tett elméleti kapcsolatai” (Perelman); „Elmélet és gyakorlat antinómiája” (az azóta meghalt olasz marxista, Banfi előadását távollétében Lefèbvre ismertette.); „A gondolat közreműködése a tettekben és a tett közreműködése a gondolatban” (Kotarbinski); „Filozófia, humán tudományok és tett” (Mc Keon); „A filozófia jelentősége a társadalmi tudományok és a gyakorlat számára” (Siskin); „A tettről és a gondolatról” (Rieger); „A filozófia társadalmi felelősége” (Cornforth); „A filozófus társadalmi felelősége” (Aron); „Gondolat és tett” (a távollévő Kabir — Ujdelhi — előadását Nikam ismertette).

Az előadások és az azokat követő éles viták eredményét Mc Keon elnök, majd Schaff foglalta össze. Schaff hangsúlyozta, hogy e hasznos véleménycserén túlmenően a nyugati filozófusok varsói tartózkodásuk alkalmával egyben megismerkedtek a marxista filozófia gyakorlati alkalmazásával, a szocialista építés praxisával.

*

Van Bredá-tól azt a meglepő értesülést nyerjük, hogy a szocialista és kapitalista rendszerek filozófiai találkozásán nem két, hanem három csoport különült el. Félreértés ne essék: nem mechanikus osztályozás eredményeként alakult ki ez a kép: Breda jól tudja, hogy a kapitalista országokban élő marxista filozófusok — pl. a jelenlevő Cornforth — a szocialista ideológia hívei. A harmadik, és a marxista filozófusoktól általában elkülönülő csoportot szerinte a lengyel filozófusok alkották.

Van Breda e megállapításában különféle tendenciák keverednek: tagadhatatlan igazság azzal a kísérlettel, hogy megpróbálja felbomlasztani a szocialista ideoló-

lógiaát képviselők egységét. Lássuk előbb ez utóbbit: ebbe a harmadik csoportba sorolja a lengyel marxistákat, így Schaffot is, akiről azt állítja, hogy „nem képviselik a doktrínának (a marxizmusnak) ugyanazt a rigid egyöntetűségét,” (amit szerinte a többi marxisták képviselnek M. M.). „Ha a nézetek és a kifejezés szabadságát vesszük kritériumnak, elég nehéz lenne őket megkülönböztetni a számos nem-marxista lengyeltől”. (493. o.) — Ez a leválasztási manőver minden bizonnyal kiváltja a lengyel marxisták tiltakozását.

Amiben Van Bredának igaza van: a varsói megbeszélésen számos, a lengyel filozófia jelentékeny múltbeli irányzatait folytató filozófus is részt vett, így pl. Kotarbinski és Tatarkiewicz.

Látjuk, hogy ez az ún. harmadik csoport máris szétesett marxista, illetve polgári gondolkodókra. Hátramaradt azonban még egy, két-színű kategória, amelyet Van Breda újtomista gondolkodásmódja csak mint valami harmadikat, a két tábor közt lebegőt tud rögzíteni. Ezek: a lengyel revizionisták, Kolakowski és társai.

Az újtomista filozófus jelzői túlcsoportolnak a dícsérettől, amikor Kolakowskit méltatja, akit — néhány más, hasonszórú lengyel fiatallal együtt — egyszínvonalra helyez nyugati kollégáival. Breda urat „csak” a történelmi igazság kétségtelen volta gátolja meg abban, hogy közvetlen politikai következtetést vonhasson le a lengyel revizionisták meglétéből arra vonatkozóan, hogy a népi Lengyelország szintén az ún. harmadik kategóriájába tartozik. Schaff tevékenységével kapcsolatban megemlékezik ugyan „Gomulka jóval liberálisabb politikájáról”, de Kolakowskit méltatva kénytelen kitérni arra, hogy „Gomulka kormánya betiltatta a Po Prostu-t”, melynek egyik ösztönzője éppen ez a „legtehetségesebb fiatal” volt.

Van Bredát valóban csak a revizionizmus oázisa üdíthette fel a marxizmus sivatagában. Ez utóbbi képviselői számára viszont alig talál megfelelő lekicsinylő jelzőket. Gondolati szegénység és rabság, egyformaság, stb. stb., és így kiderül, hogy a marxizmusnak semmi értéke sincs, csupán a marxizmustól való elhajlásnak! Van Breda ezzel megsejti azt a benső kapcsolatot és kifecsegi azt a titkot, ami saját világnézetét bensőleg összefűzi a mozgalmon belüli — a polgári befolyásolt-ság „megtisztelő” bélyegét hordozó — jobb oldallal.

Feltehetően Van Breda már jónéhányszor elgondolkozhatott: ezek a „tehetséges lengyel fiatalok” — azaz a revizionisták — végül is hasznos szolgálatot tettek az „ortodox marxistáknak”, hiszen hidat építettek a Nyugat és Kelet ideológiája közé, lehetővé tették, hogy valamennyire is közös nyelven beszélhettek.

Véleményünk ebben eltér a Van Bredáétól: ebből a szívességből mi nem kérünk és nem is élünk vele. Ebben a vonatkozásban a revizionizmus a revizionista módon értelmezett ideológiai koegzisztencia eszköze és elmélete, a marxizmus polgári filozófiai eszközökkel történő közvetítése és közelítése a burzsoá filozófia felé. A burzsoá filozófusoknak tettek Kolakowskiék szívességet azzal, hogy „marxizmusukat” olyan polgári tartalommal és körítéssel szolgálták fel, hogy azt még egy kifinomult, arisztokrata izlésű újtomista is bevehetőnek tartotta.

Nem először és nem utoljára, de a revizionisták ez alkalommal is dokumentálták — egy polgári filozófus tendenciózus dícséreteinek és megkülönböztetett tiszteletének tükrében — a marxista filozófia táborától való elvi különállásuk tényét. És ezzel, ha úgy tetszik, nekünk is „szívességet tettek.”

Makai Mária